

- behulpzaam z
- ieder in z'n wo
- geen discrimin
- goed anti-pe
- elkaar steun
- Saamhorigheid
- voor elkaar
- vertrouwen
- positief bena
- complimentjes
- uitgaan v. po
- openstaan v. el

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Actief in burgerschap

Visienota en onderwijspraktijk

SLO • nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling

slo

ooz

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Actief in

burgerschap

Visienota en onderwijspraktijk

slo

OOZ

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Colofon

Redactie: Hans Hooghoff (SLO), René Leverink
Ontwerp: Axis Media-ontwerpers, Enschede
Fotografie: Cees Elzenga Fotografie, Enschede en René Leverink
Druk: Drukkerij Roelofs, Enschede

Met dank aan: Henk Norder (initiator)
De leden van de projectgroep Actief Burgerschap:
Rien Bouw, Eize Eizenga, Nico Homminga, Anton Klein Willink
John Beumer, PR & Marketing (OOZ)
De deelnemende scholen:
OBS Nieuwebrug, Ommen
OBS Het Palet, Hattem
OBS De Toonladder, Zwolle
SBO De Sluis, Zwolle
Van der Capellen Scholengemeenschap:
- Vestiging Dedemsvaart, locatie De Zeven Linden
- Vestiging Elburg, Van Kinsbergen
- Vestiging Wijhe, locatie Capellenborg
- Vestiging Zwolle, locatie Lassuslaan

Voor informatie: SLO, Stichting Leerplanontwikkeling
Marian Nijhuis
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon: (053) 4840 336
Internet: <http://www.slo.nl>
E-mail: m.nijhuis@slo.nl

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio
Marion Verkruisje
Postbus 55, 8000 AB Zwolle
Telefoon: (038)4555940
Internet: <http://openbaaronderwijszwolle.nl>
E-mail: secretariaat@openbaaronderwijszwolle.nl

© 2008 Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio/Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), Enschede
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Deel 1: Visienota	
1. Inleiding: Samenleven moet je leren	7
2. Onderwijs is burgerschapsvorming	10
3. Een open, respectvolle leeromgeving	12
4. Routeplan voor 2008 en verder	14
5. Democratie, participatie, identiteit	17
Deel 2: Onderwijspraktijk	
1. OBS Nieuwebrug, Ommen	23
2. OBS Het Palet, Hattem	26
3. OBS De Toonladder, Zwolle	29
4. SBO De Sluis, Zwolle	32
5. Van der Capellen Scholengemeenschap, Dedemsvaart	35
6. Van der Capellen Scholengemeenschap, Zwolle	38
Bronnen	41
Contactgegevens	42
Internet	44

Voorwoord

De overheid stimuleert en neemt maatregelen ter bevordering van een hechtere, sociale binding in de samenleving, zeker met het oog op de multiculturele maatschappij. Het Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio wil hieraan een actieve bijdrage leveren door leerlingen in staat te stellen zich te ontwikkelen tot actieve en verantwoordelijke burgers, die zelfbewust en mondig zijn. Toekomstige burgers die respect hebben voor andere opvattingen en die kunnen en willen samenwerken en samenleven. Actief burgerschap en sociale integratie is bij uitstek een thema waarover het openbaar onderwijs kleur dient te bekennen.

Kenmerkend voor openbaar onderwijs is een grote diversiteit aan levensbeschouwelijke en godsdienstige opvattingen. Openbaar onderwijs is ontmoetingsonderwijs, waar een verscheidenheid aan levensbeschouwingen als rijkdom wordt beschouwd, onderwerp van dialoog is en helpt leerlingen te vormen die respectvol met anderen willen en kunnen omgaan. Gemeenschapszin is de ziel van het openbaar onderwijs, zowel binnen de schoolgemeenschap als in de maatschappelijke betrokkenheid.

Als bestuur willen wij deze visienota van harte aanbevelen bij onze scholen. Ze is bedoeld als een bruikbaar beleidskader, dat richting, stimulans en uitdaging biedt bij de ontwikkeling en invoering van actief burgerschap in de praktijk van alledag. Een praktijk die al veel boeiende initiatieven en activiteiten op het gebied van actief burgerschap te zien geeft, zoals blijkt uit de beschrijvingen in het tweede deel van deze publicatie. Graag wil ik eenieder bedanken die aan deze visienota heeft meegewerkt en in het bijzonder de medewerkers van de bezochte scholen.

Nu samen aan de slag, natuurlijk met alle ondersteuning die u van ons als bestuur mag verwachten!

Namens het bestuur van Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio,

Rita Damhof
Voorzitter Directieraad

Deel 1 Visienota

1. Inleiding: samenleven moet je leren

“Samenleven” is de kern van onze samenleving. Maar samenleven moet je leren. Net zoals taal en rekenen is samenleven een basisvaardigheid die in het onderwijs thuishoort. En zeker in het openbaar onderwijs. Het openbaar onderwijs is het onderwijs van en voor de gemeenschap. Dit betekent dat Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio (OOZ) uitgaat van waarden die leerlingen in staat stellen zich te ontwikkelen tot actieve en verantwoordelijke burgers van die complexe gemeenschap. Burgers die zelfbewust en mondig zijn, die respect hebben voor andere opvattingen, die kunnen en willen samenwerken en samenleven.

Doel van deze nota

Deze nota is bedoeld voor iedereen die zich in OoZ-verband bezighoudt met visie en beleid in actief burgerschap en sociale integratie, en verder voor iedereen in de regionale gemeenschap die zich hierbij betrokken voelt. De nota heeft meerdere functies. In de eerste plaats wil het OoZ-bestuur haar visie op actief burgerschap en sociale integratie kenbaar maken. Daarnaast biedt de nota een richtinggevend kader voor de verdere uitwerking van de OoZ-visie in de individuele schoolvisie. Ten slotte is het de bedoeling dat deze nota een basis legt voor de praktische invoering van actief burgerschap en sociale integratie in het onderwijsprogramma. Deze nota laat daarom ook zien op welke wijze scholen uit onze organisatie burgerschapsvorming al in de praktijk brengen.

Actieve rol van OoZ

Het geheel is meer dan de som der delen. Het bestuur van het OoZ wil een meerwaarde zijn voor de maatschappij. Door een actieve en zichtbare rol in de huidige maatschappij op het gebied van actief

burgerschap en sociale integratie wil zij een voorbeeld zijn voor de deelnemers aan de maatschappij van de toekomst, de aan ons toevertrouwde kinderen. Alle scholen binnen OOO zijn aan de slag rondom dit thema. Een thema dat de grondbeginselen van goed openbaar onderwijs raakt. Het bestuur van OOO wil hierbij een stimulerende rol spelen. Het bestuur wil bovendien, als relevante Zwolse en regionale partner, haar plek op het terrein van burgerschapsvorming zichtbaar opeisen. Een voorbeeld hiervan is het beleidsrijk invulling geven aan het sponsorbeleid vanuit de kernwaarden OOO.

Actieve rol van de school

Misschien lag het leren van deze basisvaardigheid vroeger meer buiten de school. Nu is dat niet meer zo. Het leren “samenleven” in onze complexe maatschappij vraagt van de school een actieve rol. Een rol die via de wettelijke verplichting “actief burgerschap en sociale integratie” een vaste plek heeft gekregen. In de opvatting van de minister is actief burgerschap ‘de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren’. Sociale integratie is ‘deelname van burgers (ongeacht hun etnische of culturele achtergrond) aan de samenleving, in de vorm van sociale participatie, deelname aan de maatschappij en haar instituties en bekendheid met en betrokkenheid bij uitingen van de Nederlandse cultuur.’

Profileren

Burgerschapsvorming is voor de OOO-scholen een uitgelezen mogelijkheid om zich te profileren. Zoals in ons Strategisch Beleidsplan 2007-2011 is aangegeven, is het verbeteren van het imago van het openbaar onderwijs in Zwolle en de regio een belangrijk beleidsthema. Door aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie laten de OOO-scholen zien dat ze hun bindende rol in de samenleving serieus nemen.

De school als gemeenschap

OOO vindt het van groot belang dat de school zelf ook een gemeenschap is, waar kinderen en volwassenen leren samen te werken, samen te leren, samen vreugde en verdriet te delen. Leerlingen worden serieus genomen en delen mede de verantwoordelijkheid voor een plezierige en veilige omgeving. Tegelijkertijd wil OOO dat de school geen gesloten gemeenschap is. Leren gebeurt niet alleen op school. Daarom onderhouden de scholen contacten met instanties en organisaties die aan het leren kunnen bijdragen. De school staat midden in de maatschappij en haalt de maatschappij de school binnen.

Oefenplaats

Deze visie sluit goed aan bij de manier waarop de inspectie tegen de opdracht ‘actief burgerschap en sociale integratie aankijkt’. De inspectie vindt het belangrijk dat de school een leer- en werkomgeving biedt waarin burgerschap en integratie zichtbaar zijn en in de praktijk worden gebracht: de school als oefenplaats. De inspectie zal nagaan in hoeverre de school de leerlingen kent en het onderwijs daarop afstemt. Daartegenover staat dat de scholen verantwoording moeten afleggen. Voorop staat dat de scholen planmatig uitwerking geven aan actief burgerschap en sociale integratie in hun schoolplan.

De voor burgerschapsontwikkeling geformuleerde doelen zullen worden beoordeeld of deze ook zijn bereikt, waarbij het in kaart brengen van ervaringen en prestaties meer inzicht geeft in de mate

waarin burgerschapsdoelen zijn bereikt. Waar de inspectie met name op zal toezien is de ontwikkeling en uitwerking van een visie, samen met het kiezen van concrete doelen. Daarnaast dienen er een planmatige aanpak en inzicht in de resultaten van het onderwijs te zijn. Verder zal de inspectie kijken naar de samenstelling van het onderwijsaanbod en daarin met name naar de aandacht voor sociale competenties, kennismaking met de samenleving en de verscheidenheid daarin. Kort gezegd: zeggen scholen wat ze doen en doen ze wat ze zeggen?

Geen blauwdruk

Deze nota wil de basis leggen voor de wijze waarop de individuele OoZ-scholen in hun onderwijs aandacht besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Zij krijgen alle ruimte om dit op hun eigen manier te doen: passend bij hun autonome visie op onderwijs, bij de samenstelling van hun leerlingenpopulatie en bij de sociale context van de school. En aansluitend op hetgeen ze nu al doen op het gebied van burgerschap en integratie. Dit laatste is vaak al veel meer dan zij zichzelf bewust zijn.

OBS Nieuwebrug: “Richtlijnen zijn van harte welkom. Ze kunnen de school helpen om het werken aan actief burgerschap en sociale integratie concreet in te vullen.”

De bijdrage die het onderwijs kan leveren aan burgerschapsvorming komt terug in de Koersdocumenten van MOCW voor het primair en voortgezet onderwijs. De boodschap is duidelijk: de overheid geeft de kaders aan, maar laat de invulling bij de school. Bij een school die zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt en zelf beslist over de manier waarop het onderwijs aan kinderen wordt aangeboden en ingericht, past ook een overheid die scholen de vrijheid geeft om zelf te bepalen hoe zij burgerschapsvorming invullen.

2. Onderwijs is burgerschapsvorming

Leerlingen die in een schoolparlement meebeslissen over gedragsregels. Een basisschool die een monument adopteert en meehelpt de buurt op te knappen. Oudere leerlingen die brugklassers bijles geven of conflicten helpen oplossen. Het zijn voorbeelden van burgerschapsvorming. Ook onze scholen doen aan actief burgerschap. Misschien wel meer dan wij ons realiseren. Ook onze scholieren zijn jonge burgers. Ook onze scholen kunnen fungeren als een actieve democratische gemeenschap.

Medeverantwoordelijk voor de samenleving

Door jongeren actief te betrekken bij de samenleving waar ze deel van uitmaken, zorgen we ervoor dat ze zich medeverantwoordelijk gaan voelen voor die samenleving. Burgerschapsvorming brengt jonge burgers de basiskennis, vaardigheden en houding bij die nodig zijn om een actieve rol te kunnen spelen in de eigen leefomgeving en in de samenleving. Belangrijk zijn bijvoorbeeld sociale vaardigheden. Luisteren, je mening geven, voor je eigen belangen opkomen, conflicten oplossen op een vreedzame manier. Ook is er aandacht nodig voor de gedrags- en omgangsregels die het sociale verkeer ordenen. Een ander aspect van burgerschapsvorming is het overdragen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en van kennis over democratie. Van belang is verder de kennismaking met verschillende culturen, geloven en leefwijzen in de Nederlandse samenleving.

Actieve pluriformiteit

Onze samenleving bestaat uit mensen met zeer verschillende achtergronden, culturen, talen en religies. Naast deze verschillen zijn er echter ook waarden die ons binden. Respect voor elkaar

bijvoorbeeld. Door het erover eens te zijn dat er verschillen bestaan, en dat die ook *mogen* bestaan, kunnen we in respect met elkaar samenleven. Dat is de kracht van een democratie. Sociale binding wordt versterkt door deelname aan de gemeenschap. Betrokkenheid vraagt om bereidheid en het vermogen te participeren in de Nederlandse samenleving. Om deel te nemen aan die samenleving is bekendheid met de Nederlandse cultuur van belang. Opgroeien in een pluriforme samenleving betekent bekendheid met andere culturen en geloven.

Verschillen en overeenkomsten

Leerlingen dienen als toekomstige burgers te leren omgaan met het spanningsveld tussen eenheid en diversiteit in een pluriforme, democratische samenleving. Hierbij is het van belang dat leerlingen inzien dat er tussen mensen verschillen zijn, maar ook overeenkomsten. Actieve pluriformiteit is een belangrijk kenmerk van het openbaar onderwijs. Juist het openbaar onderwijs kan aandacht besteden aan culturele en levensbeschouwelijke verscheidenheid in onze samenleving en de plaats die de leerling inneemt in die samenleving. Identiteitsontwikkeling speelt een belangrijke rol bij het leren omgaan met verschillen. Leerlingen die zich bewust zijn van hun eigen identiteit, zijn beter in staat om anderen te begrijpen en te waarderen.

De hele week

Sinds februari 2006 zijn scholen bij wet verplicht aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Scholen hebben de vrijheid zelf te bepalen hoe ze aandacht besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Er is dus geen sprake van een nieuw schoolvak. Burgerschapsvorming is bovendien niet wéér een maatschappelijk thema dat 'op het bordje van het onderwijs wordt gelegd'. Onderwijs *is* burgerschapsvorming. Of, zoals een teamleider zei: "Sociale ontwikkeling van leerlingen, daar hebben we geen uurtje voor, zeg ik tegen mijn leraren, daar hebben we de hele week voor."

De school als democratische samenleving

Waarom horen actief burgerschap en sociale integratie in het onderwijs thuis? In de eerste plaats omdat de school voor de leerling de meest directe vorm is waarin de samenleving zich manifesteert. In de klas, op het schoolplein, in de kantine, wordt hij geconfronteerd met processen, gedragingen en gebeurtenissen die ook voorkomen in de 'echte' samenleving.

Meningsverschillen, ruzies, pestgedrag, geweld, maar ook groepsvorming, sympathie, samenwerking en inspraak. Op school wordt de leerling gestimuleerd voor zijn mening uit te komen en die in een debat te onderbouwen met argumenten. Hij leert respect te hebben voor mensen die anders zijn of anders denken. Hij wordt zich bewust van zijn sociale plichten en rechten. Steeds vaker kan hij meedenken en -beslissen over afspraken die zijn eigen leerproces of het onderwijs in de klas beïnvloeden.

3. Een open, respectvolle leeromgeving

Het is niet alleen de school die opvoedt. Voor veel leerlingen heeft de opvoeding thuis, binnen de eigen levensbeschouwelijke gemeenschap, in de vriendengroep, op straat, in de vereniging, meer invloed dan het onderwijs. Dit betekent dat het rendement van burgerschapsvorming niet overschat moet worden. Scholen kunnen niet verantwoordelijk worden gesteld voor sociale problemen en de wijze waarop de toekomstige burger zich zal gaan gedragen. Wel kunnen ze hun pedagogische klimaat en hun onderwijs zo inrichten, dat er sprake is van een open, respectvolle leeromgeving, gebaseerd op democratische kernwaarden.

Maatwerk

Iedere school ontwikkelt, met de OoZ-visie als een inspirerend speelveld, een eigen pedagogisch-didactische aanpak om de leerlingen voor te bereiden op een volwaardig burgerschap. Wat de school daaronder verstaat, zal mede afhangen van zijn levensbeschouwelijke en onderwijskundige principes, de grootte van de school en de sociaal-culturele achtergrond van de leerlingenpopulatie. Het is bij de ontwikkeling van burgerschapsvorming dan ook zaak te streven naar maatwerk.

Samenhang

Samenhang in burgerschapsvorming ontstaat in de lengte door middel van doorlopende leerlijnen (ook doorlopend van primair naar voortgezet onderwijs) en horizontaal door het aanbieden van schoolbrede thema's. Burgerschapsvorming kan inhoudelijk in het voortgezet onderwijs worden verbonden met schoolvakken als geschiedenis, maatschappijleer, godsdienst/levensbeschouwing, maar ook met talen en exacte vakken. Delen van burgerschapsvorming zitten nu al in deze vakken of

kunnen er relatief eenvoudig in worden opgenomen. Toch vraagt burgerschapsvorming ook om andere inhouden en vooral een andere manier van leren, met meer handelingsgerichte activiteiten in school en buiten school. Het vakkenoverstijgende karakter van burgerschapsvorming vraagt om een meer samenhangende aanpak, waarbij voor school, leerlingen en gemeenschap duidelijk wordt wat het effect is. Burgerschapsvorming moet zichtbaar worden.

Toetsing en evaluatie

Scholen mogen kiezen voor een eigen curriculum voor burgerschapsvorming. Ze bepalen, binnen de kaders van de wet, zelf het doel en de didactische middelen, liefst met inspraak van de leerlingen. De volgende stap is evaluatie van het uitgevoerde onderwijsproces. Toetsing van leeropbrengsten maakt daar deel van uit. Ook bij het vaststellen van toetsvormen en –normen kunnen leerlingen een actievere rol spelen. Kennis, vaardigheden en houding vragen elk om een eigen toetsmethodiek. Het meten en vastleggen van uitkomsten, persoonlijke ervaringen en vertoond gedrag zullen meer dan – alleen – traditionele toetsen inzicht geven in de mate waarin de beoogde doelstellingen gehaald zijn. Een leerlinggebonden portfolio of een leerlingvolgsysteem kan inzicht geven in het toepassen van relevante kennis en sociale en communicatieve vaardigheden en in het beargumenteren van standpunten. Gefundeerde feedback geeft leraar en leerling informatie over de voortgang, de gewenste resultaten en daagt uit om de aanpak te verbeteren.

Van der Capellen Scholengemeenschap, locatie Lassuslaan: “Wij zien het aanspreken van mensen op hun talenten als een belangrijke vorm van burgerschapsontwikkeling. Mensen die zich bewust zijn van hun sterke kanten en zich in die richting verder ontplooien, zijn nadrukkelijk met hun identiteit bezig, met hun plek in de samenleving.”

4. Routeplan voor 2008 en verder

Hoe kan burgerschapsvorming een meer vanzelfsprekende positie krijgen in de OOO-scholen? Welke stappen zouden nu gezet moeten worden? Voorwaarde is allereerst dat zoveel mogelijk partijen hun steentje bijdragen. Overheid, schoolbesturen, schoolleiders, docenten, ouders, uitgevers, onderwijsinstellingen, opleidingen en vooral natuurlijk de leerlingen. Het moet een gezamenlijke onderneming worden omdat het resultaat hierdoor aanzienlijk krachtiger zal zijn.

Deze visienota is het startpunt voor het werken aan burgerschapsvorming. Vanuit deze visie kunnen de OOO-scholen gezamenlijk, maar ook elk voor zich, bepalen wat ze zouden willen doen, wat ze willen bereiken. Daarbij moeten ze uitgaan van wat ze nu al doen, en nadenken over wat ze zouden kunnen doen.

Het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling (SLO) heeft samen met de praktijk en wetenschap het leerplankader "Een basis voor burgerschap" ontworpen, dat brede erkenning heeft gekregen. Dit leerplankader dient als beschrijvingsmodel voor alle scholen van Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio. Centraal staan drie kernbegrippen: democratie, participatie en identiteit (zie hoofdstuk 5).

De ontwikkelscholen

Aangezien de aandacht voor actief burgerschap en sociale integratie ingebed dient te worden in het bestaande onderwijsprogramma, is het zaak bescheiden te beginnen, de tijd te nemen en gefaseerd te werk te gaan. Langzaam uitbreiden van 'klein' naar groot. 'Klein' wil zeggen dat gestart wordt met een groep ontwikkelscholen, die tevens deel uitmaken van Alliantie Burgerschapsvorming, een landelijk samenwerkingsverband van scholen, universiteiten, inspectie en SLO, gericht op de ontwikkeling van kennis over effectief en stimulerend onderwijs op het gebied van burgerschapsvorming. Achter in deze nota vindt u de gegevens over de ontwikkelscholen.

Nulmeting

Om te beginnen zal op de ontwikkelscholen een uitvoerige *nulmeting* plaatsvinden. Deze moet informatie opleveren over hoe de scholen op dit moment omgaan met het thema actief burgerschap en sociale integratie. Wat zijn kenmerkende eigenschappen van de scholen? Hoe is hun populatie

samengesteld? Wat is hun visie op onderwijs en de plaats van burgerschapsvorming daarin? Hoe willen de scholen de visie waarmaken? Wat doen ze nu al? Wat is het effect daarvan? In hoeverre zijn er al burgerschapscompetenties bij de leerlingen ontwikkeld? Wat staat successen in de weg?

Uitwisseling

Op basis van de uitkomsten van de nulmetingen gaan de ontwikkelscholen met elkaar in gesprek in een kenniskring, om hun opvattingen en praktijkervaringen uit te wisselen, te zoeken naar overeenkomsten en verschillen, te praten over wat wel werkt en wat niet. De scholen doen hun voordeel met elkaars ervaringen en ideeën, zoeken naar mogelijkheden om samen te werken en samenwerkingsverbanden te vormen. Ze zoeken samen naar mogelijke verbeteringen en nieuwe initiatieven en verzamelen voorbeelden van goede praktijken. Doel is om actief burgerschap geleidelijk een structurele plaats te geven in hun onderwijsprogramma, in de vorm van doorlopende leerlijnen, te beschouwen als een routeplanner, een waslijn, waar ze leerdoelen en werkvormen aan ophangen. Ze inventariseren wat ze nodig hebben aan leermaterialen, adviezen en deskundigheidsbevordering. Bij schoolspecifieke en gezamenlijke initiatieven en behoeften kunnen de ontwikkelscholen gebruik maken van handreikingen en advies en ondersteuning van SLO

Opbrengsten

Het is de bedoeling dat de resultaten van de ontwikkelscholen gebundeld worden en beschikbaar komen voor de andere OOOZ-scholen. Dit kan gebeuren tijdens werkbijeenkomsten waarin schoolteams kennis en ervaringen met elkaar delen, mede op basis van beschikbare producten. Hierbij kan gedacht worden aan OOOZ-handboek actief burgerschap, een dvd, een website of een andere presentatievorm. De opbrengst zal onder meer ook bestaan uit een serie uitgebreide portretten van de deelnemende scholen, voorbeelden van schoolvisies en strategieën voor invoering, een instrument voor zelfmeting, een databank met informatie en leermiddelen, model voor een leerplan burgerschapsvorming en mogelijkheden voor training en scholing.

Ontwikkelscholen

In 2008 zullen de ontwikkelscholen hun ervaringen delen met de andere OOOZ-scholen. De bedoeling is dat de ontwikkelscholen baat hebben bij de reacties, feedback, commentaren en suggesties van de overige scholen in een resonansrol. En natuurlijk dat de overige scholen profiteren van de verworvenheden van de ontwikkelscholen.

Evaluatie

Eind 2008 zal op de ontwikkelscholen een effectmeting plaatsvinden, vergelijkbaar met de nulmeting begin van dat jaar. Op grond van deze effectmeting kunnen beslissingen worden genomen voor de agenda van 2009 en verder.

Communicatie

Communicatie – onderling tussen de ontwikkelscholen, maar ook tussen de ontwikkelscholen en de overige OoZ-scholen én tussen de betrokken scholen en de ouders en andere belangstellenden – is van vitaal belang voor het welslagen van deze gezamenlijke inspanning. Een effectief en flexibel communicatiemiddel is een digitale nieuwsbrief, eventueel met verwijzingen naar de speciale OoZ-website.

OBS De Toonladder: “Dit jaar was er op het Suikerfeest voor het eerst een vrije dag. Kunnen ze dat mooi thuis vieren, in hun eigen omgeving, dachten we. Maar Hafid zei: doe je dat nou wel goed? Je zou het Suikerfeest eigenlijk in de school moeten halen. Net als het Sinterklaasfeest.”

In debat

Het debat is een uitgelezen instrument om op school actief burgerschap te oefenen en te propageren. Spreken in het openbaar creëert mondige burgers. Het formuleren en weerleggen van argumenten maakt jonge burgers kritisch en weerbaar. Debatteren biedt ook een uitstekende mogelijkheid om je in te leven in de rol en de omstandigheid van de ander en draagt op die manier bij aan kweken van wederzijds begrip en respect.

Een suggestie: organiseer in samenwerking met provincie en gemeente jaarlijks een *Dag van het Debat*, waarop scholieren met elkaar en met politici debatteren over de kwaliteit van het sociale klimaat. Een ander idee is het organiseren van een speciale burgerschapsouderavond, waarop leerlingen, leerkrachten en ouders met elkaar in debat gaan over de stand van zaken van actief burgerschap en integratie.

5. Democratie, participatie, identiteit

SLO heeft als nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling het leerplankader Een basis voor burgerschap ontworpen. Centraal staan drie kernbegrippen: democratie, participatie, identiteit.

Democratie: een manier van leven

Democratie heeft niet alleen te maken met formele politieke rechten en plichten, maar ook met de manier waarop mensen met elkaar omgaan: het erkennen dat iedere burger in principe een bijdrage kan leveren aan het 'besturen' van de samenleving, het proberen vreedzaam conflicten op te lossen, een meerderheid die respect en tolerantie voor minderheden aan de dag legt, en andersom. Democratie omvat niet alleen formele spelregels, maar is een houding, een levenswijze. We verwachten dat burgers elkaar respecteren en met rust laten. We verwachten dat iedereen zijn bijdrage levert aan de kwaliteit van de samenleving en niets doet dat die kwaliteit in gevaar brengt.

Participatie: actief meedoen

Burgerschapsvorming wil kritische burgers voortbrengen. Het gaat erom dat leerlingen de kennis, houding en vaardigheden verwerven die nodig zijn om goed te kunnen functioneren in het politieke, economische en sociaal-culturele leven. 'Goed functioneren' betekent actief meedoen, je medeverantwoordelijk voelen, een bijdrage leveren aan de leefomgeving en bereid zijn democratisch gedrag te vertonen. Maar er mag ook aandacht zijn voor wat genoemd wordt '*kleine deugden*'. Deugden die de omgang tussen mensen prettiger en zinvoller maken. Burgerschapsvorming wijst kinderen en volwassenen op de waardevolle betekenis van plezierige en humane omgangsvormen.

Identiteit: meer dan levensbeschouwing

Identiteitsontwikkeling heeft een relatie met levensbeschouwelijke ontwikkeling, maar is breder. Identiteitsontwikkeling heeft te maken met je zelfbeeld, hoe je in de wereld staat, hoe jij jezelf ziet ten opzichte van anderen. Waar sta ik voor en hoe maak ik dat waar? Een democratische samenleving doet een sterk beroep op de eigen verantwoordelijkheid, op regie nemen over het ontwikkelen van de eigen identiteit. Er is een constante wisselwerking tussen de identiteit van een persoon en de (sociale) omgeving. Gezin, vrienden, de klas, de vereniging. De identiteit van een leerling wordt gevormd in de relatie met anderen, terwijl die identiteit weer invloed heeft op de sociale omgeving. Identiteiten zijn ook veranderlijk. Bovendien maken mensen deel uit van meerdere gemeenschappen en kunnen ze zich verbonden voelen met wat in die gemeenschappen belangrijk gevonden wordt. Voor sommige, met name allochtone, leerlingen is daarmee de identiteitsontwikkeling complexer. Door ze te leren omgaan met een verscheidenheid aan identiteiten, zijn deze leerlingen beter in staat succesvol te functioneren in de samenleving.

Op de volgende pagina's vindt u per kernbegrip een schematisch overzicht van mogelijke leerinhouden, verdeeld over kennen, kunnen en willen/zijn.

*Van der Capellen Scholengemeenschap, locatie De Zeven Linden:
"Leerlingen geven computerles aan oudere dorpsgenoten in het verzorgingshuis Avondlicht. Wij zien zo'n maatschappelijke stage, want dat is het eigenlijk, als een heel nuttige en inspirerende manier van burgerschapsvorming. Het mes snijdt aan twee kanten: als school doe je iets voor de samenleving, en de leerlingen ervaren wat het betekent om iets voor een ander te doen. Ouderen en leerlingen zijn razend enthousiast."*

Leerinhouden democratie

Kennis en inzicht (KENNEN)	Vaardigheden (KUNNEN)	Basiswaarden en houdingen (WILLEN, ZIJN)
<p>Kernwaarden (principes van de rechtsstaat)</p> <ul style="list-style-type: none">• gelijkheidsbeginsel• vrijheidsbeginsel• mensenrechten• basiskennmerken van het rechtssysteem <p>Politiek stelsel</p> <ul style="list-style-type: none">• machtscheiding;• scheiding van staat en kerk <p>Democratische procedures</p> <ul style="list-style-type: none">• spelregels van democratische besluitvorming• meerderheid, minderheid• parlementaire democratie• Europese Unie <p>Beïnvloeding</p> <ul style="list-style-type: none">• rol van internet• rol van TV en kranten	<p>Informatie verwerken</p> <ul style="list-style-type: none">• verwerven, verwerken en beoordelen van informatie o.a. uit (digitale) media• onderscheid kunnen maken tussen feiten en meningen <p>Hanteren van democratische spelregels</p> <ul style="list-style-type: none">• democratische spelregels gebruiken en respecteren <p>Meningsvorming</p> <ul style="list-style-type: none">• mening kunnen vormen op basis van argumenten• mening adequaat kunnen uiten• kunnen deelnemen aan discussie en debat• mening om kunnen zetten in gedrag <p>Mediawijsheid</p> <ul style="list-style-type: none">• bewust (en veilig) gebruik van (nieuwe) media <p>Conflicthantering</p> <ul style="list-style-type: none">• conflicten beslechten op een vreedzame manier <p>Belangen behartigen</p> <ul style="list-style-type: none">• vergelijken van individuele belangen, belangen van specifieke groepen en collectieve belangen <p>Voorzieningen gebruiken</p> <ul style="list-style-type: none">• correct gebruik maken van collectieve voorzieningen	<p>Respect en wederkerigheid</p> <ul style="list-style-type: none">• respect voor en naleven van de kernwaarden van democratische rechtsstaat• respect voor andere dan de eigen waarden en opvattingen <p>Vertrouwen en solidariteit</p> <ul style="list-style-type: none">• vertrouwen in democratische instituties• solidariteit <p>Betrokkenheid en verantwoordelijkheid</p> <ul style="list-style-type: none">• betrokkenheid bij de samenleving (op verschillende niveaus)• medeverantwoordelijkheid willen dragen voor de samenleving

Leerinhouden participatie

Kennis en inzicht (KENNEN)	Vaardigheden (KUNNEN)	Basiswaarden en houdingen (WILLEN, ZIJN)
<p>Sociale en culturele participatie</p> <ul style="list-style-type: none">• kennis van de culturele kaart in de eigen woonomgeving (sport, ontspanning, cultuur)• inzicht in eigen wensen en mogelijkheden om hieraan mee te doen• kennis van de sociale kaart (voorzieningen, gebruik, etc.)• bestaan en werking webcommunities• kennis van normen en omgangsvormen in de publieke ruimte (fysiek en virtueel)• kennis over (vormen van) inspraak en medezeggenschap (school, club, stage, toekomstig werk, maatschappij) <p>Economische participatie</p> <ul style="list-style-type: none">• inzicht in de eigen wensen en mogelijkheden op de arbeidsmarkt, cq. vervolgopleiding• inzicht in de rol als consument	<p>Communicatie</p> <ul style="list-style-type: none">• sociaal-communicatieve vaardigheden, gericht op participatie en inspraak• omgaan met verschillende belangen• kansen zien en gebruiken <p>Gebruik voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none">• gebruik kunnen maken van mogelijkheden voor sport, ontspanning, cultuur in de eigen leefomgeving• oplossingsgericht kunnen denken en handelen• plannen en organiseren <p>Normen hanteren</p> <ul style="list-style-type: none">• gepast gedrag in de openbare en virtuele ruimte <p>Economische participatie</p> <ul style="list-style-type: none">• de eigen mogelijkheden op de arbeidsmarkt cq. vervolgopleidingen verkennen• als consument bewuste keuzes kunnen maken	<p>Respect en wederkerigheid</p> <ul style="list-style-type: none">• bestrijden van uitsluiting en discriminatie• weerstand bieden bij ervaren discriminatie en uitsluiting <p>Betrokkenheid en verantwoordelijkheid voor sociale, fysieke en virtuele omgeving</p> <ul style="list-style-type: none">• hanteren van algemeen aanvaarde normen• erbij willen horen• invloed willen uitoefenen• een rol willen spelen in de gemeenschap• bereid zijn tot initiatief nemen• zelfvertrouwen <p>Economische participatie</p> <ul style="list-style-type: none">• verantwoordelijkheid willen nemen voor eigen loopbaan• verantwoordelijkheid willen nemen voor keuzes als consument

Leerinhouden identiteit

Kennis en inzicht (KENNEN)	Vaardigheden (KUNNEN)	Basiswaarden en houdingen (WILLEN, ZIJN)
<p>Cultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • kenmerken van de eigen cultuur • kenmerken van andere culturen dan de eigen cultuur • wat is subcultuur? <p>Pluriformiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • individualisme vs. groepsidentiteit • diversiteit in Nederland • globalisering, regionalisering en nationale identiteit <p>Integratie</p> <ul style="list-style-type: none"> • wat is integratie? • identiteit en integratie • wat is meervoudige loyaliteit? <p>Geestelijke stromingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • kenmerken van religieuze en levensbeschouwelijke stromingen 	<p>Cultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • adequaat kunnen omgaan met (grenzen aan) vrijheden • keuzes kunnen maken vanuit eigen ethisch kader • vanuit de eigen identiteit een bijdrage leveren aan de omgeving • kunnen omgaan met groepsdruk <p>Pluriformiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen wisselen van perspectief • eigen identiteit en opvattingen in balans brengen met eisen van de samenleving • reflecteren op eigen standpunt en gedrag • vergelijken van opvattingen • in dialoog met anderen de eigen opvattingen ontwikkelen • kunnen omgaan met diversiteit 	<p>Respect en wederkerigheid</p> <ul style="list-style-type: none"> • zelfwaardering • erkennen van gelijkwaardigheid van alle culturen en mensen • erkennen van verschillende waarden en opvattingen • verdraagzaamheid • openstaan voor ontmoeting met andersdenkenden • empathie

SBO De Sluis: “De school ontwikkelt zich tot een democratische gemeenschap, waarin alle leden (leerlingen, leerkrachten en ouders) een stem hebben, zich gehoord en gezien voelen, zich positief gedragen tegenover elkaar, zelfstandig zijn, en zich verantwoordelijk voelen voor het geheel. Hierdoor ontstaat een beter leer- en werkklimaat. En we bereiden onze leerlingen voor op het leven in een democratische samenleving, en stimuleren actief burgerschap.”

Deel 2 Onderwijspraktijk

1. OBS Nieuwebrug, Ommen

Kenmerken:

Kleine school, gesitueerd midden in de bossen

Aantal leerlingen: 66, verdeeld over vier groepen

Leerlingen werken niet alleen samen met leeftijdsgenoten, maar ook met oudere en jongere leerlingen

Aanpak:

Oudere leerlingen helpen jongere kinderen

Grote betrokkenheid van ouders

Activiteiten met de buurt

Visie-ontwikkeling in samenhang met burgerschapsvorming

‘Aandacht voor anderen zit in de genen’

Verscholen in de bossen bij Ommen ligt een ‘bijzondere’ openbare school: OBS Nieuwebrug. Al meer dan honderdveertig jaar oud, maar springlevend en zeer bij de tijd. Kijk bijvoorbeeld naar dat hypermoderne kunstgrasveldje, dat onlangs dankzij de steun en inzet van ouders is aangelegd.

Directeur Daphne van Dijk: “Gewoon gras groeit nauwelijks hier onder de bomen. Ouders namen daarom het initiatief om dit kunstgrasveld aan te leggen. Ze sponsoren het en zorgen dat alles goed geregeld wordt. Wij hebben hier gelukkig zeer betrokken ouders op school. Zojuist kwam een moeder de handdoeken terugbrengen die ze in het weekend gewassen had. Er zijn ook ouders die het schoolplein schoonvegen bij het begin van het schooljaar en verder wanneer ze dat nodig achten.”

Oudere en jongere leerlingen

De populatie van de school is bijna uitsluitend van Nederlandse herkomst. Voor sommige kinderen is het gewoon de school 'in de buurt', maar er zijn ook leerlingen uit omliggende dorpen als Den Ham. Die kiezen volgens Daphne van Dijk voor Nieuwebrug omdat het 'klein en veilig' is. Voor andere ouders was de manier van lesgeven doorslaggevend: "Wij zijn geen echte Dalton-school, maar ons onderwijs heeft wel enkele Daltonkenmerken. Zo vinden wij het belangrijk dat leerlingen van verschillende leeftijden met elkaar samenwerken. Het is ook zo dat oudere leerlingen jongere kinderen of nieuwe leerlingen onder hun hoede nemen en zich verantwoordelijk voor hen voelen. Twee weken geleden hebben we een spelletjesochtend georganiseerd voor de sponsoring van het voetbalveld. We maakten daarvoor teams die bestonden uit leerlingen van groep 1 tot en met groep 8. Het is mooi om te zien hoe die leerlingen van verschillende leeftijden elkaar helpen en zich verbonden voelen. Het hoort ook bij de traditie van onze school dat leerlingen zich over elkaar ontfermen. In het verleden waren wij een van de eerste scholen in de omgeving die kinderen van asielzoekers opvingen. Die ervaring komt ons nog dagelijks van pas."

In de buurt

OBS Nieuwebrug mag dan enigszins afgezonderd in de bossen staan, dit betekent niet dat de school zich isoleert van zijn omgeving. Daphne van Dijk: "Wij vinden dat de school deel uitmaakt van de wereld er omheen en dat de kinderen hier niet op een eiland moeten zitten. Zo doen we mee aan de Zonnebloemactie in de wijk en nodigen we de buurtgenoten uit om op school de kerstviering bij te wonen. Dat is altijd heel gezellig en de mensen stellen het zeer op prijs."

Respect voor iedereen

Een visie op burgerschapsvorming hangt volgens Daphne van Dijk nauw samen met de visie die je als school hebt op je hele onderwijs. Onlangs is het team gestart met het formuleren van die visie. Als gevolg daarvan hangen de muren van de directiekamer vol met statements die de ingrediënten van die onderwijsvisie moeten gaan vormen. Een groot aantal hangt direct samen met actief burgerschap en sociale integratie. Sommige, zoals 'respect voor elkaar' en 'niet pesten', zijn al gerealiseerd. Aan andere waarden wordt nog gewerkt. Daphne van Dijk: "Belangrijk is dat je goed omschrijft hoe je wilt dat kinderen met elkaar omgaan. Vervolgens moet je bepalen hoe je dat denkt te bereiken. En natuurlijk dien je het goed op de leerlingen en andere betrokkenen over te brengen. Onze visie op burgerschapsvorming zal voor een belangrijk deel in algemene termen vastgelegd worden. Een kind moet zich veilig voelen op school. Daarvoor moet ze gerespecteerd worden door andere kinderen. En dat kan alleen als ze geaccepteerd wordt door die andere kinderen, maar zelf ook anderen accepteert. Dat is natuurlijk ook het wezen van openbaar onderwijs, dat gebaseerd is op respect voor iedereen, voor alle levensovertuigingen. In die zin ben je voor burgerschapsvorming bij het openbaar onderwijs aan het juiste adres."

Durven

Een van de manieren waarop normen en waarden aan de orde worden gesteld, is het gebruik van Soemo-kaarten, uit de sociaal-emotionele methode die Nieuwebrug heeft gekozen. Juf Sandra Meulenbelt van groep 3/4 legt uit hoe het werkt: “Deze week gaat het over ‘durven’. Aan de hand van een tekening proberen de leerlingen erachter te komen wat ‘durven’ precies inhoudt. We praten over dingen die je zou moeten durven. Dat is niet meteen in een hoge boom klimmen, maar bijvoorbeeld wel: ‘durven’ zeggen dat je iets niet ‘durft’. Dat kan alleen als je je veilig voelt in de groep, als je niet bang ben uitgelachen of gepest te worden. Los van de methode heb ik zelf de activiteit ‘complimenten maken’ ingevoerd. Wekelijks is een leerling aan de beurt om door de anderen gecompimenteerd te worden. Soms vallen ze een beetje in herhaling, maar laatst zei een leerling: ‘Ik geef je een compliment omdat je gisteren zo gezellig met mij gespeeld hebt op het schoolplein’. Nou, dan smelt ik!”

Godsdienst

Hoewel een openbare school, biedt Nieuwebrug van oudsher ook godsdienstonderwijs aan. Hiervoor komt een vakleerkracht, aangesteld door de plaatselijke Hervormde Gemeente, een aantal uren per week op school. Daphne van Dijk, sinds augustus directeur, vindt het prima dat een openbare school aandacht besteedt aan godsdienst, maar alleen vanuit de hervormde hoek vindt ze toch wel een beetje eenzijdig: “Er worden vanuit de bijbel wel algemene thema’s zoals jaloezie en naastenliefde behandeld, maar dat gebeurt naar mijn idee toch iets te veel vanuit één visie. Ik zou graag zien dat er op deze school een breder aanbod aan levensbeschouwelijk onderwijs komt. Overigens hoeven de leerlingen in principe deze lessen niet te volgen, mochten ouders daar problemen mee hebben. In de praktijk komt dat echter niet voor.”

Daphne van Dijk vindt het goed dat er vanuit het bestuur een kader wordt aangereikt voor actief burgerschap en sociale integratie: “Richtlijnen zijn welkom, vooral omdat het allemaal nog een beetje vaag is. Het is een uitdaging voor de scholen om voor de concrete invulling te zorgen.”

2. OBS Het Palet, Hattem

Kenmerken:

Basisschool met bijna alleen autochtone leerlingen

Aantal leerlingen: 300

Gestart met methode Leefstijl

Aanpak:

Participeert in diverse burgerschapsprojecten

Neemt actualiteit als uitgangspunt

Geplaveide weg

Het Palet in Hattem heeft, soms onbewust, de afgelopen jaren al heel wat ervaring opgedaan met actief burgerschap en sociale integratie. De school neemt de actualiteit en de dagelijkse praktijk als uitgangspunt en bouwt van daaruit aan een visie op actief burgerschap.

Marianne Semeijn, groepsleerkracht 6/7 en coördinator Leefstijl: “Samen met een collega coördineer ik de invoering van de methode Leefstijl, gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Op verzoek van onze directeur zijn wij ons in het verlengde daarvan ook gaan verdiepen in burgerschapsvorming. We zijn nu zover dat we onze gedachten en ideeën daarover willen delen met onze collega's. Verder zijn we bezig met het formuleren van onze visie op actief burgerschap en sociale integratie. Dit doen we conform de wensen van de inspectie.”

Clemens de Valk is leerkracht groep 7. Hij heeft al de nodige activiteiten ondernomen in het kader van burgerschapsvorming: “Vorig jaar hebben we meegedaan aan het project Praat eens met een veteraan. Daarbij hebben we aandacht besteed aan debatteren, hebben we een veteraan in de klas gehad en zijn we tijdens de Nederlandse Veteranendag naar Den Haag geweest. Een ander project dat veel met burgerschapsvorming te maken heeft, is 400 jaar Michiel de Ruyter. We hebben onder meer een bezoek gebracht aan het Scheepvaartmuseum in Amsterdam en de Bataviawerf in Lelystad.”

Aansluiten bij actualiteit

De theoretische en de inhoudelijke aandacht die Het Palet besteedt aan actief burgerschap en sociale integratie komt voort uit de praktijk, en niet andersom. Clemens de Valk: “Door de contacten die je hebt raak je bij bepaalde projecten betrokken, zoals Veteranendag en Michiel de Ruyter. Terwijl je met die projecten bezig bent, kom je allerlei dingen tegen die met burgerschapsvorming te maken hebben. Leren debatteren bijvoorbeeld. Of de betekenis van helden in onze samenleving. Dit jaar

hebben we rond Prinsjesdag een zogenaamd ballondebat gehouden, waarin de leerlingen verschillende politieke partijen vertegenwoordigden. Zo rol je vanzelf in burgerschapsvorming. Ik denk dat het goed is om zoveel mogelijk bij de actualiteit aan te sluiten. Dan zijn er door het jaar heen altijd aanknopingspunten. Dan heb je meteen een stramien in je programma. In de verschillende vakken, zoals geschiedenis, aardrijkskunde en taal, kun je dan de bijbehorende kennis en vaardigheden behandelen. En natuurlijk ook in de methode Leefstijl. Op deze manier is burgerschapsvorming niet bovenop het lesprogramma, maar past het er naadloos in.”

Nelleke Siemeling is moeder van twee kinderen op Het Palet, in groep 6 en groep 8.

Ook zij vindt het goed om aan te sluiten bij de actualiteit: “Dan is de beleving bij het kind veel sterker. Het wordt besproken in de klas, het staat in de krant, het is op tv, er wordt thuis over gepraat... het maakt deel uit van de belevingswereld van het kind.”

Verantwoordelijk

Is school eigenlijk wel bedoeld om de kinderen sociale vaardigheden bij te brengen? Clemens de Valk: “Ik denk het wel. Je ziet dat kinderen steeds individualistischer worden. Ik moet mijn eigen kinderen soms achter de computer wegslepen en naar buiten sturen. Als school en als leerkracht is het je verantwoordelijkheid om te zorgen dat kinderen meer aandacht voor elkaar krijgen en zich bewust worden van hun plek en rol in de samenleving. Daar ben je een school voor. Het gaat niet alleen om kennisoverdracht.”

Nelleke Siemeling: “Iedereen wil het beste voor zijn eigen kind. ‘Als hij maar gelukkig is, als hij maar kan doen wat hij graag zou willen’. Begrijpelijk, maar het is wel individueel gericht. Ouders zullen niet zo gauw zeggen: ik wil dat mijn kind samen met anderen iets gaat doen, iets voor een ander gaat betekenen. Daarom is het goed dat school wél die gezamenlijkheid stimuleert.”

'Mijn kleuter'

Marianne Semeijn: "Wij zien burgerschapsvorming inderdaad niet als een vak, maar als een houding, een manier waarop je met elkaar en je omgeving omgaat. Actuele gebeurtenissen kunnen een uitgangspunt zijn, maar ook dingen die zich in de dagelijkse praktijk aandienen. Een voorbeeld is onze toneeluitvoering met kerst. Daarvoor moeten we uitwijken naar een andere locatie. We lopen daar gezamenlijk naartoe. We koppelen de oudste leerlingen aan de jongste. Vooraf is er een kennis-making, waardoor de oudere leerlingen zich verantwoordelijk gaan voelen voor 'hun' kleuter. Dit heeft door het hele jaar heen een ontzettend leuk effect. Als zo'n kleintje eens huult, dan denkt die groep 8-er: oei, er is iets met 'mijn' kleuter... Sociale verantwoordelijkheid, en dus burgerschapsvorming ten voeten uit, natuurlijk. En ook nu ontstaan vanuit de praktijk, namelijk het probleem van die wandeltocht naar een andere locatie."

School en gezin

De leerlingen van Het Palet gedragen zich heel fatsoenlijk. Hoe nodig is het eigenlijk om ze bij te scholen in burgerschap? Nelleke Siemeling: "De school is een belangrijk onderdeel van de wereld van de kinderen. Ze zitten er vijf dagen per week, een groot deel van de dag. Het ene gezin zal meer actief deelnemen aan de maatschappij dan het andere. Die verschillen kan de school overbruggen. En het is goed om dingen eens van een andere kant te belichten. Anders leert het kind alleen hoe er thuis over gedacht wordt. En thuis hoor je die andere meningen ook wel terugkomen." Nelleke Siemeling ziet Het Palet als een school die midden in de maatschappij staat: "Kijk maar naar al die projecten waar ze aan meedoen en hoe ze bijvoorbeeld met burgerschapsvorming bezig zijn. Wat ons ook aanspreekt, is de actieve instelling van de docenten."

Geplaveide weg

Marianne Semeijn vindt het een goede zaak dat het OoZ een gezamenlijke visie op burgerschapsvorming gaat ontwikkelen: "Dat is een van de voordelen van een gemeenschappelijk bestuur, dat je bijvoorbeeld de deskundigheid van een SLO in kunt huren en zo'n thema als burgerschapsvorming goed op de rails kunt zetten. Doe je dat als school alleen, dan kies je een eigen weggetje. Ik heb nu het gevoel dat we met z'n allen een wat steviger geplaveide weg op gaan. Verder is het goed dat we van elkaar kunnen leren, dat we ideeën en praktijkervaringen kunnen uitwisselen. We willen graag een structuur, een kader, en daarnaast de vrijheid om het naar eigen inzicht in te vullen. Dat is ook de insteek van de inspectie, lijkt me."

3. OBS De Toonladder, Zwolle

Kenmerken:

Basisschool in renovatiewijk Holterbroek

Aantal leerlingen: 161

Populatie: meer dan 90% allochtoon; merendeels van Turkse komaf

Dringende behoefte aan betere huisvesting (staat van onderhoud, te weinig faciliteiten voor schoolbrede activiteiten)

Aanpak:

Veel nadruk op ouderbetrokkenheid

Extra aandacht voor gezamenlijke waarden en normen

Samenwerking met instanties

Uitwisseling met 'witte' basisschool

Een kleurrijke, Nederlandse basisschool

Wat is de kleur van een basisschool met ruim 90% allochtone leerlingen? OBS De Toonladder in de Zwolse wijk Holterbroek noemt zichzelf bij voorkeur geen zwarte school, maar een kleurrijke school: "We willen vooral de voordelen van de verschillen benadrukken."

"Als je kijkt naar de domeinen en die vergelijkt met wat we hier allemaal doen, dan doen wij het zo gek nog niet", zeggen Bert Loo de (directeur) en Jacqueline Roks (coördinator bovenbouw en MT-lid). "Het is vooral een kwestie van benoemen, rubriceren en op een rijtje zetten, en daarna nagaan wat we nog méér kunnen doen. Die domeinen zijn wel vrij abstract beschreven, maar ze geven een goed overzicht. Het is aan ons om ze concreter te omschrijven, zodat de leerkrachten ermee aan de slag kunnen. Met het oog op borging en kwaliteitszorg is het goed dat we als openbare scholen een gezamenlijke visie op burgerschap ontwikkelen, waarbij de scholen de ruimte krijgen om hier een eigen interpretatie aan te geven."

Gezamenlijke normen en waarden

De Toonladder is vanuit het oogpunt van burgerschapsvorming bepaald een interessante school. Meer dan 90% van de leerlingen heeft een niet-Nederlandse achtergrond. Jacqueline Roks: “Je kunt ons dus gerust een kleurrijke school noemen. We proberen daar vooral de zonnige kanten van te zien. Natuurlijk brengt zo’n heterogene populatie bepaalde problemen met zich mee, maar die zijn er om op te lossen. Bij mensen die de school niet zo goed kennen, bestaat soms het idee dat bij ‘die’ Toonladder alles maar kan. Dat negatieve beeld heeft ook met de wijk te maken, want daar wordt in de rest van Zwolle niet al te positief over gesproken. Terwijl Holterbroek er de laatste jaren juist enorm op vooruit is gegaan. En dat ‘alles maar kan’ bij ons op school is juist niet het geval. Omdat we met zoveel verschillende culturele achtergronden te maken hebben, letten we sterk op gezamenlijk gedragen normen en waarden.”

Brede school

Ook het contact met de buurt en met thuis is noodgedwongen intensiever dan op andere scholen. Bert Loode: “Je moet vaker achter de voordeur zien te komen. Welke problematiek speelt daar? Neem alleen al het feit dat veel kinderen zonder ontbijt op school komen. Daarover proberen we met de ouders afspraken te maken. In samenwerking met de protestants-christelijke school Het Carillon en diverse instanties manifesteren we ons als brede school in de wijk. Vanuit dat gegeven ondernemen we veel activiteiten richting gezinnen en kinderen. Zo hadden we onlangs een symposium over gezond leven, ‘Samen Gezond Zijn’. Dat is een gezamenlijk project van gemeente, GGD, wijkcoördinator en scholen. Gezondheid is een van de thema’s in het versterken van de binding met de ouders. Zo laten we zien dat we als school midden in de samenleving en de leefomgeving staan.”

Om te laten zien dat de school gezondheid hoog in het vaandel heeft, profileert De Toonladder zich als ‘De Bewegende School’. Er wordt veel aandacht besteed aan sport en bewegen, waardoor leerlingen leren hun sportieve talenten te benutten. Dit verhoogt hun zelfvertrouwen en zet hen aan tot samenwerken, wat een positief gevolg heeft voor het leren op school.

Ouderbetrokkenheid

De Toonladder stelt alles in het werk om de ouders zoveel mogelijk bij de school en het onderwijs te betrekken. Jacqueline Roks: “Een keer in de maand hebben wij bijvoorbeeld een ochtendbijeenkomst voor ouders van kinderen uit de groepen 1 tot en met 4. Er is steeds een ander thema. Iemand van buiten de school komt dan bijvoorbeeld iets vertellen over school en maatschappelijk werk of kunstzinnige therapie. Voor dezelfde ouders organiseren we ook kijkochtenden, die zeer goed bezocht worden. We zijn trouwens heel blij met onze intermediair Hafid. Hij is van Marokkaanse afkomst en helpt ons enorm in het contact met de ouders. Wij weten niet altijd de juiste benadering te kiezen, omdat dit cultureel soms gevoelig ligt. Hafid leert ons hoe we dat aan moeten pakken, zodat we geen pijnlijke misverstanden krijgen. Belangrijk hierbij is dat je als school je eigen identiteit niet wilt verliezen. We zijn wel een kleurrijke school, maar ook een Nederlandse school.”

Ramadan

Hoe kun je, met al die verschillen, sámen tot iets komen? Dat is een vraag waar De Toonladder dagelijks een antwoord op probeert te vinden. Bert Loode geeft als voorbeeld de ramadan: “Kinderen die overdag niet eten, worden slapper, minder geconcentreerd. Daar moet je rekening mee houden in de lessen bewegingsonderwijs. En je moet bij de andere leerlingen aandringen op begrip. Je praat erover. Dit jaar was er op het Suikerfeest voor het eerst een vrije dag. Kunnen ze dat mooi thuis vieren, in hun eigen omgeving, dachten we. Maar Hafid zei: doe je dat nou wel goed? Je zou het Suikerfeest eigenlijk in de school moeten halen. Net als het Sinterklaasfeest. Daar denken we nu over na.”

Uitwisseling

Om de leerlingen kennis te laten maken met een totaal andere schoolwereld, organiseert De Toonladder een uitwisseling met een nagenoeg witte openbare basisschool in de wijk Berkum. Jacqueline Rok: “Die school draait de komende weken het project Binding. Daarin zoeken de leerlingen contact

met de wereld buiten de school. Ze kwamen bij ons terecht, omdat wij qua populatie zo'n totaal andere school zijn. Eens in de maand hebben we hier op dinsdagmiddag circuit. Dan gaan we koken, tafeltennissen, kralen rijgen, allemaal leuke hobby's voor kinderen. Met een derde van de leerlingen doen we nu een uitwisseling, waarbij de kinderen uit Berkum in ons circuit meedraaien, en onze kinderen dáár aan allerlei activiteiten meedoen. In het kader van hetzelfde project komen een paar groepen van die school om hier vragen te stellen aan onze leerkrachten en leerlingen. En andersom natuurlijk!”

4. SBO De Sluis, Zwolle

Kenmerken:

Speciale school voor basisonderwijs, gesitueerd in Zwolle-Zuid

Aantal leerlingen: 161

Leerlingen met zeer verschillende problematieken: didactische leerproblemen en pedagogische gedragsproblemen

Verdeling in drie heterogene leeftijdsclusters

Kinderen stromen in vanuit zo'n dertig basisscholen

Aanpak:

Invoering methode De Vreedzame School

Leerlingen als mediators bij conflicthantering

De Lesplaats: integratie van leerlingen met zwaardere indicaties

Leerlingen formuleren zelf gedragsregels

Onderwijsconcept - adaptief-ROE-methodiek en circuitmodel

Profiteren van verschillen

Als érgens omgegaan moet worden met verschillen, dan wel in het speciaal onderwijs. Lukt het dáár, dan zou het overal moeten lukken. Op De Sluis, 'speciale school voor basisonderwijs' in Zwolle, laten ze zien hoe je leerlingen zélf conflicten kunt laten oplossen en hoe je kinderen met verschillende problematieken en mogelijkheden, toch samen op school kunt houden.

SBO De Sluis in Zwolle is een 'speciale' school voor basisonderwijs. Directeur Eize Eizenga: "Hier komen leerlingen die om welke reden dan ook in het reguliere basisonderwijs niet op hun plek zijn. Het gaat om kinderen met leerachterstanden, ontwikkelingsstoornissen zoals autisme of PDD-NOS, of met bepaalde vormen van gedragsproblematiek. Het gaat dus om leerlingen die zeer van elkaar verschillen. Wij zien het als onze opdracht om de kinderen te leren hoe ze met die verschillen om kunnen gaan. Zo beschouwd zien we die verschillen eerder als een uitdaging, dan als een probleem."

Verantwoordelijkheid bij de leerlingen

De hele dag door wordt op De Sluis aan burgerschapsvorming gedaan, aldus Eize Eizenga: “De kinderen zitten in een stamgroep, maar waaieren voor bepaalde vakken uit naar niveaugroepen. Dat heen en weer bewegen tussen groepen wordt door de leerkrachten zorgvuldig met de leerlingen voorbereid. Hoe loop je over de gang, hoe gedraag je je in de les, hoe ga je met de andere leerlingen om. Allemaal dingen die met burgerschap te maken hebben. Een aanraking op de gang leidt al gauw tot een duw, en voor je het weet slaat de vlam in de pan. Dat geldt ook voor de pauze op het schoolplein. Die wordt in de klas voorbesproken. Wat ga je doen, met wie ga je dat doen, hoe pak je dat aan? En na de pauze wordt dat geëvalueerd: hoe ging het, wat ga je de volgende keer anders doen? Zo ben je op een heel concreet niveau en zeer gericht bezig met burgerschapsvorming en sociale integratie. De regels voor het omgaan met elkaar in de klas en daarbuiten worden door de leerlingen zelf opgesteld. Er worden ook afspraken gemaakt hoe de leerkracht met de leerlingen om moet gaan. Zowel de leraar als de leerlingen ondertekenen die afspraken. Zo geef je de leerlingen verantwoordelijkheid.”

Weer samen naar school

Een mooi voorbeeld van sociale integratie is de Lesplaats, een voorziening voor leerlingen die eigenlijk op De Ambelt (speciaal onderwijs cluster 4) zouden moeten zitten. Eize Eizenga: “De Ambelt is een school aan de rand van Zwolle, voor jongeren met psychiatrische en/of gedragsproblemen. Wij kregen leerlingen binnen, met psychische en/of psychiatrische stoornissen zoals autistische stoornissen ADHD. In feite leerlingen voor De Ambelt. Maar wij hebben medewerkers die óók over de competenties beschikken om deze leerlingen te begeleiden. In overleg met De Ambelt, en van daaruit gefaciliteerd, hebben we ervoor gekozen om deze leerlingen hier op school te houden, en daar nog een zestal vanuit De Ambelt aan toe te voegen. Samen vormen ze bij ons de Lesplaats-groep. Ze hebben een eigen ruimte, waar ze begeleid worden voor een specifieke hulpvraag. Maar alleen als het nodig is. Normaal gesproken draaien ze gewoon mee met de reguliere groepen. Weer samen naar school dus, maar dan naar een speciale school voor basisonderwijs. Kinderen die anders noodgedwongen letterlijk buiten Zwolle werden geplaatst, worden nu opgenomen in hun eigen wijk en in een groep medeleerlingen die feitelijk ‘gewoon’ basisonderwijs volgen, want vergeet niet dat ook wij onder de Wet op Primair Basisonderwijs vallen. De kerndoelen gelden ook voor ons.”

De Vreedzame School

In het kader van sociaal-emotionele ontwikkeling werkt De Sluis sinds vorig jaar met de methode De Vreedzame School. Op www.devreedzameschool.nl lezen we: “Het centrale thema van De Vreedzame School is het oplossen van conflicten op een andere manier dan met geweld. De doelstelling van het programma is echter breder: de school ontwikkelt zich tot een democratische gemeenschap, waarin alle leden (leerlingen, leerkrachten en ouders) een stem hebben, zich gehoord en gezien voelen, zich positief gedragen tegenover elkaar, zelfstandig zijn, en zich verantwoordelijk voelen voor het geheel. Hierdoor ontstaat een beter leer- en werkklimaat. En we bereiden onze leerlingen voor op het leven in een democratische samenleving, en stimuleren actief burgerschap.”

Conflicthantering

Op De Sluis is Theo Jansen de coördinator van deze methode: “In feite gaat het minder om de lessen, dan om een verandering van de schoolcultuur. De les is één uur per week, maar dient als rode draad voor de rest van de week. En niet alleen in de klas, maar overal in en rond de school. Het begint heel concreet: het functioneren in de klas, hoe ga je met elkaar om, complimenten geven, zelfbeelden ontdekken, omgaan met verschillen. Het tweede hoofdstuk gaat over conflicthantering. De Vreedzame School wil de kinderen meer verantwoordelijkheid geven. Je moet als leerkracht een stapje terug doen en je realiseren dat jij geen conflict hebt, maar de kinderen. Met deze methode leren de kinderen systematisch hun eigen conflicten op te lossen. Dit gebeurt onder meer met behulp van mediators. Dit zijn acht leerlingen uit de bovenbouw, die een speciale opleiding krijgen. Ook de leerkrachten worden opgeleid, om het proces goed te kunnen begeleiden. Er komen speciale ruimtes als spreekkamer voor de mediators. In het begin zullen wij erbij zitten. Als het goed gaat, trekken wij ons terug. De methode sluit mooi bij deze opzet aan. Deze week bijvoorbeeld is het thema

‘conflicten’. In de les gaat het over: wat is een conflict, hoe ontstaan ze, wat is het verschil tussen geweld en een conflict, welke conflicten heb je zelf gehad? Deze week zijn we continu bezig met het zoeken naar conflicten: hé, kijk... dit is een conflict. Daar gaan we het eens even uitgebreid over hebben. Volgende week gaat het over de vraag hoe je conflicten kunt oplossen. Daarbij spelen de kinderen bijvoorbeeld situaties na die op het plein zijn voorgekomen.”

5. Van der Capellen Scholengemeenschap, Vestiging Dedemsvaart, locatie De Zeven Linden

Kenmerken:

Vmbo klas 1 t/m 4; havo klas 1 t/m 3; vwo klas 1, 2

Aantal leerlingen: 340

Vmbo met unieke opleiding THD (techniek, handel en dienstverlening)

Populatie: grotendeels autochtoon

Bevindt zich in overwegend christelijke gemeenschap

Aanpak:

Actieve participatie/betrokkenheid bij schoolomgeving:

computerlessen aan ouderen

Democratie: schaduwverkiezingen met eigen partijen

Werken aan burgerschap gebeurt vaak geïntegreerd in de vakken

Waardevolle burgers

Werken aan actief burgerschap en sociale integratie gebeurt op een school vaak al meer dan leraren en leerlingen zich bewust zijn. Computerlessen aan ouderen, nagespeelde gemeenteraadverkiezingen met eigen partijen en een onderzoek naar de lokale geschiedenis zijn drie voorbeelden uit Dedemsvaart.

De Zeven Linden is de Dedemsvaartse locatie van de Van der Capellen Scholengemeenschap. De school bestaat uit een vmbo-afdeling en de onderbouw havo/vwo. Over de positie van de school in de Dedemsvaartse gemeenschap zegt Sicco Kampen, teamleider bovenbouw: "We staan midden in de samenleving. Onze leerlingen komen uit alle lagen van de bevolking, ook uit het christelijke deel daarvan. We hebben ook leerlingen met een andere etnische achtergrond, al zijn dat er momenteel niet veel. De Zeven Linden kent een brede doelgroep, van lwoo tot en met vwo-plus. De verstandhouding tussen al die geledingen is prima. De leerlingen gaan hier over het algemeen zeer vriendschap-

pelijk en respectvol met elkaar om. Iets waar we hier op school veel waarde aan hechten. Onlangs was er voor alle vmbo-3 klassen een survivalweekend in de Ardennen en dan loopt iedereen door elkaar. Leerlingen waarderen elkaar om wat ze zijn, en niet omdat ze meer theoretisch of juist meer praktisch ingesteld zijn.”

Integrale aanpak

Sicco Kampen is ervan overtuigd dat actief burgerschap en sociale integratie geïntegreerd moeten zijn in de bestaande vakken: “Eigenlijk komt burgerschap bij alle vakken aan de orde, al was het alleen al via de manier waarop wij de leerlingen normen en waarden proberen bij te brengen. Als we een leerling terechtwijzen die met zijn handen in de zakken met een leraar staat te praten, dan doen we eigenlijk ook al aan burgerschapsvorming.”

Oefenplaats is er al

In het kader van actief burgerschap is in de lessen maatschappijleer veel aandacht besteed aan de gemeenteraadsverkiezingen. Sicco Kampen: “Wij hebben een soort schaduwverkiezingen gehouden. Leerlingen hadden, geassisteerd door gemeenteraadsleden, eigen partijen bedacht. Later hebben onze leerlingen een bezoek gebracht aan het gemeentehuis in Hardenberg en daar dezelfde raadsleden weer ontmoet. Op die manier is het ons gelukt om de politiek en de democratische beginselen heel dicht bij de leerlingen te brengen. Een ander voorbeeld: met 3-havo hebben we ongeveer hetzelfde gedaan, maar dan in het kader van de provinciale verkiezingen. Een van de thema’s daarbij was de vraag of er in de buurt van Ommen windmolens geplaatst moesten worden. Bij dat soort projecten zijn ook vakken als aardrijkskunde, geschiedenis en Nederlands betrokken. De leerlingen zoeken informatie in de mediatheek of op de computer, formuleren hun meningen en gaan daarover met elkaar en de politici in discussie. In die zin is onze school inderdaad al wel de ‘oefenplaats’ voor burgerschap, zoals de inspectie die voor ogen heeft.

Computerlessen aan ouderen; sociale verantwoordelijkheid

De Zeven Linden doet nog meer op het gebied van actief burgerschap: leerlingen geven computerlessen aan oudere dorpsgenoten in het verzorgingshuis Avondlicht. Sicco Kampen: “Ze leren die mensen elementaire vaardigheden als een e-mailtje schrijven en internetten. Van tevoren krijgen ze op school instructies over hoe je met oudere mensen omgaat, wat je ze wel en beter niet kunt leren. De leerlingen hebben zelf, onder begeleiding van hun docent Techniek, een handleiding voor de senioren geschreven. Wij zien zo’n maatschappelijke stage, want dat is het eigenlijk, als een heel nuttige en inspirerende manier van burgerschapsvorming. Het mes snijdt aan twee kanten: als school doe je iets voor de samenleving, en de leerlingen ervaren wat het betekent om iets voor een ander te doen. Ouderen en leerlingen zijn razend enthousiast.”

Sporen

Burgerschap heeft ook te maken met aandacht voor je omgeving en voor de geschiedenis daarvan. De Zeven Linden heeft een Sporenproject. Hierin zijn leerlingen bezig met het onderzoeken van sporen van het verleden, die in Dedemsvaart en omgeving te vinden zijn. De leerlingen bezoeken onder meer

de tuinen van Mien Ruys en de kalkovens. Sicco Kampen: “Op die manier versterk je de verbinding met de leefomgeving van de leerlingen. Ze krijgen meer inzicht in waarom de dingen zijn zoals ze zijn. Ze ontwikkelen historisch besef en krijgen meer waardering voor het verleden waar ze uit voortgekomen zijn. Goed voor hun gevoel voor identiteit!”

Volop bezig met burgerschapsvorming

Het denken over actief burgerschap en sociale integratie moet op De Zeven Linden nog wel op gang komen, volgens Kampen: “Als je een willekeurige collega hierop zou aanschieten, dan zegt hij waarschijnlijk: waar hebt u het over, meneer? Leg je het uit, dan komen ze heus wel met voorbeelden van dingen die ze in de les doen en die alles met burgerschap te maken hebben. Onze docent bouw zal zeggen: burgerschapsvorming?! Maar ik weet dat hij waar nodig zijn jongens corrigeert op hun gedrag en hen sociaal voorbereidt als ze op stage gaan. En dan denk ik: beste collega, jij bent volop bezig met burgerschapsvorming.”

Ruimte voor eigen invulling

Sicco Kampen vindt het bevorderlijk dat scholen de ruimte hebben om de visie op burgerschapsvorming zelf verder uit te werken. “De motivatie om mee te doen is sterker wanneer je zelf kunt bepalen wat je doet, dan wanneer je gestuurd wordt. Ik verwacht veel van de uitwisseling tussen scholen van ervaringen, zodat onze docenten hun voordeel kunnen doen met de ideeën van anderen, en andersom. Onze docent maatschappijleer komt altijd met goede ideeën. Anderen mogen daarvan meeprofiteren. Maar je moet dat niet te veel sturen en structureren, want dat komt haar creativiteit niet ten goede, denk ik.”

Samenhang

De school heeft als primaire taak kennisoverdracht, maar daarnaast heel duidelijk ook een pedagogische opdracht, vindt Sicco Kampen: “Onze taak is kinderen op te voeden tot waardevolle burgers. Ik kan de stelling ‘Onderwijs is burgerschapsvorming’ dan ook onderstrepen. Je leidt leerlingen niet alleen op tot timmerman, maar vooral ook tot mens. Het zou goed zijn als medewerkers in het onderwijs zich wat meer bewust zouden zijn van die taak, zodat je daar als school gericht en in samenhang aan kunt werken. Een heldere, gezamenlijk in OZ-verband geformuleerde visie, zonder al te veel verplichtingen, zou in dat opzicht goed werk kunnen doen.”

6. Van der Capellen Scholengemeenschap, Vestiging Zwolle, locatie Lassuslaan

Kenmerken:

Aantal leerlingen: 1.350

School in renovatiewijk, met regiofunctie voor Zwolle en omgeving

Tweetalig atheneum & havo; atheneum, havo en vmbo TL+.

Stromen: ICT, Drama, Muziek, Artiestenopleiding en Wereldklas.

Aanpak:

Visie op burgerschap toespitsen op lokale omstandigheden

Inventarisatie van wat er al gebeurt

Samenhang brengen in bestaande activiteiten

Klasoverstijgende, dus schoolbreed bindende talentstromen

Eén school

Als de brugklassers van de Van der Capellen Scholengemeenschap, locatie Lassuslaan, op kamp gaan, worden ze begeleid door leerlingen uit de examenklassen. De rest van het jaar blijft dit contact in stand. Ook wordt gestimuleerd dat ouderejaars bijles geven aan jongere leerlingen. Zestig jongeren uit alle lagen van de school vormen samen het schoolorkest. “Op die manier zorgen we ervoor dat we één school zijn, dat we een echte samenleving worden”, aldus locatiedirecteur René Leber. Maar de school doet nog meer om van de leerlingen verantwoordelijke burgers te maken.

De school is in vijf jaar gegroeid van 750 naar 1.350 leerlingen. René Leber: “We stonden bekend als ‘die school in Holterbroek’, een wijk die zeker in die tijd niet zo’n beste naam had. Ons imago had daaronder te lijden. We moesten iets bedenken om daar verandering in te brengen. Nu hadden we voor het atheneum al tweetalig onderwijs. Dat hebben we verbreed naar de havo. Daardoor hebben we voor tweetalig onderwijs een regiofunctie gekregen, met als gevolg dat de populatie van de school

veranderd is. Daarnaast hebben we ervoor gekozen bewust in te zetten op het talent dat jongeren hebben. Onderwijs is vaak gericht op dingen die leerlingen nog niet zo goed kunnen. Dat moet natuurlijk ook. Maar je kunt ook aandacht hebben voor dingen die ze wél goed kunnen, en die verder ontwikkelen. We zijn gestart met een dramastroom en een ict-stroom. Inmiddels hebben we ook een muziekstroom en beginnen we met een bètastroom. Leerlingen zijn vanaf volgend jaar verplicht een van die vier stromen te kiezen. Dat staat dus los van het tweetalig onderwijs. Deze opzet blijkt leerlingen te trekken en heeft het imago van onze school sterk verbeterd. We zijn niet meer het schooltje om de hoek.”

Talent en identiteit

Het werken in stroomverband vindt plaats in de onderbouw en beslaat drie lessen per week. Leerlingen gaan dan vanuit hun eigen klas naar de groep die dezelfde stroom gekozen heeft. Op die manier komen ze ook met andere leerlingen in aanraking, jongeren met dezelfde interesse of een overeenkomstig talent. Dat is volgens René Leber een van de manieren waarop de school aan de ontwikkeling van actief burgerschap en sociale integratie doet: “Wij zien mensen aanspreken op hun talenten, proberen het beste uit ze te halen, als een belangrijke vorm van burgerschapsontwikkeling. Mensen die zich bewust zijn van hun sterke kanten en zich in die richting verder ontplooiën, zijn nadrukkelijk met hun identiteit bezig, met hun plek in de samenleving. Verder is het goed dat leerlingen een aantal uren per week buiten hun vertrouwde klasje vertoeven, dat ze ook met andere kinderen leren samenwerken. Dat komt hun sociale vaardigheden ten goede.”

Internationaal burgerschap

Het focussen op talent komt ook terug in twee speciale richtingen voor de vmbo TL+-leerlingen. CapArtist is een vierjarige scholing waarin leerlingen met interesse voor theater en toneel zich voorbereiden op de opleiding MBO-Artiest aan het ROC Deltion in Zwolle. Ze maken kennis met allerlei podiumkunsten en zaken als schmink, kostuums en techniek. Daarnaast is er voor vmbo- TL+ de Wereldklas. Deze leerlingen krijgen meer Engels dan gebruikelijk en doen hier internationaal examen in. Daarnaast komen ze volop in aanraking met leerlingen in het buitenland, bijvoorbeeld via uitwisselingen, excursies, e-mail en internationale projecten. René Leber: “De minister vraagt in het kader van burgerschapvorming aandacht te besteden aan Europees burgerschap. Dat past uitstekend bij onze Wereldklas, zoals het natuurlijk ook in goede handen is bij ons tweetalig onderwijs op havo en atheneum.”

Samenhang

Het OoZ-bestuur heeft een strategische beleidsnota opgesteld, met burgerschap als een van de speerpunten. Kan Leber zich daarin vinden? “Jazeker, ik denk dat burgerschapvorming bij uitstek thuishoort in het openbaar onderwijs, dat we een ontmoetingsplaats voor alle kinderen, van alle afkomsten en gezindten, moeten zijn. We gaan dat nu vastleggen in een gemeenschappelijke visie, en het bestuur wil die graag in de scholen en in het onderwijs zichtbaar maken. Ik vind het heel goed dat de scholen de ruimte hebben om zelf te bepalen hoe zij dit doen. Het gaat om onze school en onze leerlingen, en onze visie moet gericht zijn op wat voor onze leerlingen het beste is. Dit houdt in dat

actief burgerschap en sociale integratie bij ons gekoppeld moet zijn aan het ontwikkelen van talent, aan het uitgangspunt dat leerlingen iets te kiezen moeten hebben, aan binnen- én buitenschools leren en aan samenhang tussen de vakken. Daar zullen we onze activiteiten op het gebied van burgerschapsvorming op afstemmen. Voor zover dat nog niet gebeurd is, want we doen al van alles. Het is eigenlijk vooral zaak om dit in kaart te brengen en te zorgen voor zoveel mogelijk samenhang. Mijn docent maatschappijleer zegt: ik doe niet anders dan burgerschapsvorming. En daar heeft ze gelijk in. Ik denk dan ook dat het zaak is om zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat al in de school gebeurt. Nu het een institutioneel karakter krijgt en actief burgerschap en sociale integratie een vast onderdeel van het onderwijsprogramma wordt, komt de interessante vraag aan de orde wat het nu eigenlijk oplevert. Dat moet je onderzoeken. Misschien komt er wel uit dat het helemaal niets oplevert. Dat leerlingen geen aantoonbaar ander gedrag zijn gaan vertonen. Als dat zo is, dan weet je dat je iets niet goed doet en dat je bij moet sturen.”

Bronnen

Actief burgerschap, uitgangspunten. KPC/SLO. 's-Hertogenbosch, 2003.

Berlet, I. Burgerschapsvorming in het praktijkonderwijs. SLO, Enschede, 2006.

Bron, J. Een basis voor burgerschap, inhoudelijke verkenning voor funderend onderwijs. SLO, Enschede, 2006.

Democratie, Koningschap, Burgerschap, een inspiratiebron voor creatief onderwijs aan 10- tot 15-jarigen. SLO, Enschede, 2005.

Inspectie van het onderwijs, Toezicht op Burgerschap en Integratie. Utrecht, 2006.

Jonge burgers in het praktijkonderwijs, Een basis voor burgerschap. SLO, Enschede, 2006.

Koers Primair Onderwijs. Ruimte voor de school. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag, 2004.

Koers Voortgezet Onderwijs. De leerling geboeid, de school ontketend. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag, 2004.

Onderwijsraad, Onderwijs en sociale samenhang: de stand van zaken. Den Haag, 2007.

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio, Strategisch Beleidsplan 2007-2011

Praat eens met een veteraan! Ervaringen uit het scholenproject. SLO, Enschede, 2007.

Praktisch burgerschap, Burgerschapsvorming in het praktijkonderwijs. SLO, Enschede, 2006.

Veugelers, W., Klaassen, C. Burgerschapsvorming in het basisonderwijs. Interactieve aansturing en ontwikkeling in een schoolbestuur. De Pedagogische Dimensie. Instituut voor de Lerarenopleiding, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2007.

Contactgegevens

OBS Het Palet

Dorpsweg 33
8051 XS Hattem
(038) 444 1924
www.hetpaletthattem.nl
brieven@hetpaletthattem.nl
Nico Homminga, directeur

OBS Nieuwebrug

Barkeweg 3
7731 PS Ommen
(0529) 456708
www.obsnieuwebrug.nl
obsnieuwebrug@zonnet.nl
Daphne van Dijk, directeur

OBS De Toonladder

Bachlaan 158-162
8031 HL Zwolle
(038) 4225815
www.obsdetoonladder.nl
directeur@obsdetoonladder.nl
Bert Loode, directeur

SBO De Sluis

Zwarteweg 120
8017 AZ Zwolle
(038) 4536123
www.sbo-desluis.nl
administratie@sbo-desluis.nl
Eize Eizenga, directeur

Van der Capellen Scholengemeenschap

Vestiging Dedemsvaart, locatie De Zeven Linden
Langewijk 166
7701 AK Dedemsvaart
(0523) 61 58 51
www.capellen.nl
zevenlinden@capellen.nl
Joke Jansen, adjunct-locatiedirecteur

Van der Capellen Scholengemeenschap

Vestiging Elburg, locatie Van Kinsbergen
Paterijstraat 17,
8081 TA Elburg
(0525) 68 22 05
www.capellen.nl
vankinsbergen@capellen.nl
Han Giesen, locatiedirecteur

Van der Capellen Scholengemeenschap

Vestiging Wijhe, locatie Capellenborg
De Lange Slagen 29a
8131 DP Wijhe
(0570) 52 14 82
www.capellen.nl
capellenborg@capellen.nl
Alien Feijth-de Boer, locatiedirecteur

Van der Capellen Scholengemeenschap

Vestiging Zwolle, locatie Lassuslaan
Lassuslaan 230
8031 XM Zwolle
(038) 4262850
www.capellen.nl
lassuslaan@capellen.nl
René Leber, locatiedirecteur

Daphne van Dijk, Nieuwebrug

Eize Eizenga, De Sluis

Nelleke Siemeling, Het Palet

Jacqueline Roks, De Toonladder

Theo Jansen, De Sluis

Bert Looide, De Toonladder

Clemens de Valk, Het Palet

Sizzo Kampen, Van der Capellen

Marianne Semeijn, Het Palet

René Leber, Van der Capellen

Internet

Op www.burgerschap.kennisnet.nl zijn veel praktijkvoorbeelden te vinden van burgerschapsvorming op scholen.

Verder:

www.openbaaronderwijszolle.nl

www.slo.nl

Klikken op Informatie over: Unit Maatschappelijke Thema's; Burgerschapsvorming en sociale verantwoordelijkheid

www.leermiddelenplein.nl/po/Leermiddelenkranten/LMKBurgerschap/

www.onderwijsinspectie.nl/themas/Burgerschap

www.minocw.nl

OOZ

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Deze nota is bedoeld voor iedereen die zich in OOOZ-verband bezighoudt met visie en beleid op het gebied van actief burgerschap en sociale integratie, en verder voor iedereen in de regionale gemeenschap die zich hierbij betrokken voelt. De nota heeft meerdere functies. In de eerste plaats wil het OOOZ-bestuur haar visie op actief burgerschap en sociale integratie kenbaar maken. Daarnaast biedt de nota een richtinggevend kader voor de verdere uitwerking van de OOOZ-visie in de individuele schoolvisie. Ten slotte is het de bedoeling dat deze nota een basis legt voor de praktische invoering van actief burgerschap en sociale integratie in het onderwijsprogramma. Als aanzet daartoe vindt u verspreid over de pagina's een aantal voorbeelden van burgerschapsvorming zoals die nu reeds op OOOZ-scholen in praktijk wordt gebracht.

SLO

Boulevard 1945 - 3
7511 AA Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E m.nijhuis@slo.nl

www.slo.nl

Openbaar Onderwijs Zwolle en Regio

Dobbe 74
8032 JX Zwolle

Postbus 55
8000 AB Zwolle

T 038 455 59 40
F 038 455 59 49
E secretariaat@openbaaronderwijszwolle.nl

www.openbaaronderwijszwolle.nl

slo